

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ : ТЕОРІЯ, ДОСВІТ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
(28-29 квітня 2022 р., м. Одеса, Україна)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО (м. Одеса)
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ : ТЕОРІЯ, ДОСВІТ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
28-29 квітня 2022 року

Одеса

ФОП Белий А.Є.
2022

УДК 159.9: 37.015.3

ББК 88.4

А 43

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 17.02.2022 р.)

Актуальні проблеми психології особистості :
А 43 **теорія, досвіт, практика :** Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 квітня 2022 р.). / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса :ФОП Бєлий А.Є., 2022. 168 с.

ISBN 978-617-7757-40-4

Редакційна колегія

- Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*
- Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Меленчук Н. І. – *кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*
- Кривдик В. Г. – *здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-40-4

© Університет Ушинського, 2022

Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. 2010. Вип. 8. С. 3-19.

3. Маслоу А. Самореалізація [Текст]. Психология личности. Тексты. М., 1982. С. 108-117.

4. Помиткіна Л. В. Професійна самореалізація психолога в практичній діяльності. *Moderní aspekty vědy: XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.* 2021. С. 27-36.

5. Романенко Є. О., Помиткіна Л. В. Професійна самореалізація особистості у юридичній практиці. *Moderní aspekty vědy: XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.* 2021. С. 17-26.

6. Рутіна Ю. В. Чинники професійної самореалізації державних службовців : [Текст]. Актуальні проблеми психології. 2013. Том 1. Випуск 46. С. 17-22.

7. Санников А. И. Психология жизненного выбора личности : [монография]. Одесса : Изд-во ВМВ, 2015. 440 с.

8. Старинська Н. В. Особливості самореалізації майбутніх психологів у процесі професійної підготовки : [Текст]. Київ: «Інтерсервіс», 2015. 178 с.

9. Татенко В. А. Психология в субъектном измерении : [монография]. Київ: Просвіта, 1996. 404 с.

10. Юнг К. Г. Структура психики и процесс индивидуации [Текст]; пер. з англ. М. : Наука, 1996. 267 с.

УДК: 159.9

ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ, В РІЗНІЙ МІРІ СХИЛЬНИХ ДО РИЗИКУ

Савченко Ю. О.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Життя сьогоденного суспільства тісно пов'язане із різного роду ризиками, такими як – геополітичні ризики, політичні ризики, соціальні ризики, економічні ризики. Явище ризику має «міждисциплінарний характер», і досліджується не лише психологами, але і фахівцями у галузі наукового спрямування. Як вже зазначалося, поняття «ризик» є міждисциплінарним, то й використовується в багатьох

суспільних та природничих науках. Всі із них мають свій предмет та спрямованість у дослідженні ризику, виробляючи для цього власні методи. З однієї сторони, це дає можливість виділити значну кількість різних аспектів вивчення, де вивчається ризик, а з іншого – створює очевидні труднощі у виробленні єдиного погляду на ризик.

«Ризик – характеристика ситуації чи дії, коли можливо багато результатів, існує невизначеність щодо конкретного результату і, принаймні одна з можливостей небажана». У цьому визначенні синтезовані всі головні риси, властиві ризику: небезпека чи м'якше – небажаність, невизначеність, випадковість, з одного боку, стан чи дія – з іншого [1, с. 15].

Дослідження проблеми ризику та схильності до ризику в різні роки проводили психологи Л. М. Абсалямова, С. В. Бикова, О. П. Саннікова, О. В. Вдовіченко, Г. М. Солнцева, О. В. Грідін, Е. Р. Хабібуллін, Р. Ю. Васильєва, О. М. Кір'янова, О. Г. Ніазашвілі, М. Ю. Соколов, А. В. Вайнер та інші.

Т. Б. Хомуленко та Л. М. Абсалямова визначають схильність до ризику як психологічну властивість, що зумовлює психологічний стан реалізації звичних форм поведінки, викликаний емоційною внутрішньою мотивацією – потребою у гострих відчуттях, та проявляється у пріоритетному емоційному виборі ризикованої форми активності, спонтанно обраному способу поведінки в умовах невизначеності та потенційної загрози [2, с. 24].

Детермінанти схильності до ризику у підлітків – це визначальні чинники, що здатні впливати на прояви схильності до ризику, чинники що впливають на певні події, процеси та явища.

У науковій літературі період підліткового віку прийнято вважати, як один із найважчих та складних із усіх дитячих періодів розвитку, оскільки він передбачає процес становлення особистості. У той же час цей період є найвідповідальнішим, тому що у цей час заснуються принципи моральності, утворюються соціальні настанови, відношення до себе, до оточуючих, до суспільства в цілому. У підлітковому віці також відбувається стабілізація рис характеру та провідних форм міжособистісного спілкування. Провідні мотиваційні напрямки даного вікового періоду, пов'язуються з активними прагненнями до власного самовдосконалення, – це і самопізнання, і самовираження, і самоствердження.

В даний час молоді люди обирають ризик як альтернативну

можливість відчутти смак життя, випробувати себе і показати необмеженість власних можливостей. Почастішали випадки, коли підлітки експериментують, щоб пізнати себе краще, спробувати різні стилі життя; стати самостійними, дорослими та показати це оточуючим.

Соціологічна теорія Далбека стверджує, що ризик став соціально значимим. Людина, яка піддає себе публічно ризику, оцінюється позитивно, тому що вона вважається відважною, винахідливою, здатною та тямущою. Можливо і підлітки ризикуючи собою вважають, що в результаті цього у них зростає статус і престиж. У. Бек, стверджував, що ризикована поведінка підлітків – це проблема сучасності, яка проявляється все частіше у прояві аутоагресії, насильства, наркозалежності, алкоголізму та інших проявах завдання шкоди своєму організму [3, с. 44]. І. С. Кон вважав, що схильність до ризикованої поведінки є нормою і більше того, характерна індивідам підліткового віку. Ризик допомагає підлітку ознайомитися з навколишнім світом, пізнати межі дозволеного та перевірити себе на міцність [4, с. 34].

Р. Джессер, аналізуючи ризиковану поведінку підлітків, виділив: – проблемну поведінку (наркоманія, делінквентність, водіння в алкогольному сп'янінні пр.; – негативну поведінку, яка негативно впливає на здоров'я (куріння, алкоголізм, неправильне харчування та ін.). Негативна поведінка у навчальних закладах (прогули, відхід з школи, бійки та ін.). Р. Джессер також виділив основні фактори, що впливають на поведінку і пов'язані з ризиком у підлітків: несприятливе докілья соціуму, несприятливі моделі поведінки, фактори особистості. Все перераховане тягне за собою негативні наслідки для формування «Я-концепцій» [5, с. 16].

Л. Понтон описує ризиковану поведінку як невід'ємну ланку ранньої частини підліткового віку. Частий ризик вважається нормою, тому що підліток експериментує зі своїм життям та можливостями, що у свою чергу допомагає сформувати свою ідентичність. Слід зазначити, що є і негативний бік ризику, так як дитиною в цьому віковому періоді управляє егоцентризм в будь-якій ризикованій ситуації, індивід упевнений, що «зі мною точно такого не станеться», «я зможу зупинитись» та інше [6, с. 32].

Отже, ризикова поведінка для підлітка виступає у ролі перевірки власних можливостей, що мотивують потяг випробувати себе та свою силу, наблизити дорослішання. Факти говорять про те, що саме підлітки регулярно беруть участь у різних ризикованих заходах. Це відображається у статистиці нещасних випадків та дорожньо-транспортних пригод, вчинених ними правопорушень, вживання психотропних (зокрема

наркотичних) речовин, зараження венеричними захворюваннями [1, с. 32].

Виникнення схильності до ризику може бути зумовлене психологічними особливостями. У підлітків з'являється почуття дорослості, що у свою чергу призводить до підвищеного рівня вимог. Емоційний фон стає нестійким, відрізняється різким коливанням настрою, швидкими переходами від екстази до зниженого настрою, тяжіння до нових відчуттів і вражень. Проте цілеспрямованість і наполегливість в цьому віці все ще уживаються з імпульсивністю та нестійкістю. Ризикуючи, підлітки намагаються довести суспільству свою самостійність, самопевненість і категоричність, але все це, поєднуються з чутливістю та невпевненістю у своїх силах [7, с. 25].

Підліткам властива потреба у переживанні ризику. У підлітків почуття ризику проявляється у єдності двох протилежних тенденцій. З одного боку, в конструктивній соціально прийнятній діяльності (заняття спортом із підвищеним ризиком) почуття ризику дає можливість просування шляхом саморозкриття. З іншого боку, у деструктивній діяльності (вживання наркотичних речовин) почуття ризику збіднює світовідчуття і призводить до балансування на межі життя та смерті.

Той факт, що ризикована поведінка найчастіше зустрічається саме серед підлітків, може вказувати на існування причин, пов'язаних з віковими особливостями – імпульсивністю, емоційною нестійкістю, екстраверсією, прагненням перевіряти «на практиці» межі дозволеного. У деяких випадках підвищена схильність до ризику пояснюється неблагополуччям емоційної сфери - відображенням тривожності, напруженості та прагненням до агресивних способів вирішення проблем.

Також підлітки частіше, ніж дорослі (через невеликий життєвий досвід та невміння прогнозувати), можуть недооцінювати реальний ризик, пов'язаний зі своєю поведінкою, і в результаті діють необачно [8, с. 251]. Підлітки прагнуть нав'язати світові власну думку, намагаються вийти за межі сформованих норм суспільства. Саме тому вони схильні до ризику та до небезпечних вчинків. Причому часто вони вдаються до ризикованих вчинків через неможливість передбачити можливі наслідки, нехтують безпекою, не враховують можливих наслідків.

У період підліткового віку відбувається переоцінка цінностей, що у свою чергу і веде до переоцінки розуміння ризику. У цьому віці індивід вважає себе невразливим, не розуміє адекватно рамки дозволеного та межі своїх можливостей. Смертність внаслідок нещасного випадку серед підлітків зростає, тому що підліток не до

кінця оцінює ступінь ймовірності негативного ризику та результату у тій чи іншій ситуації [9, с. 54].

При аналізі змін, що відбуваються в підлітковому віці, насамперед, привертає увагу той факт, що від недиференційованого, неясного знання про свої індивідуальні особливості, ситуативних оцінок підліток поступово підходить до усвідомлення своєї унікальності, відкриття свого внутрішнього світу, а за допомогою цього і формування життєвої позиції, системи цінностей тощо. Все перераховане дозволяє зробити висновок, що ключовим новоутворенням підліткового віку є виникнення та розвиток самосвідомості у вищій його формі. Розвиток самосвідомості здійснюється одночасно у напрямі різних векторів.

Мета дослідження полягає у вивченні детермінант схильності до ризику підлітків. У нашому дослідженні ми маємо справу з реалізацією, переважно, суб'єктивного підходу у застосуванні психодіагностичного методу, оскільки випробовувані відповідають на низку питань використаної методики, повідомляючи тим самим про особливості своєї особистості.

Для досягнення поставленої мети дослідження схильності до ризику було застосовано методику «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова. У дослідженні брали участь 60 осіб підліткового віку (14–16 років).

Метою даної методики є визначення показника величини схильності до ризику. Перевагою методики є універсальність, зручність та економність у проведенні дослідження та обробці результатів. Також наявна шкала щирості, яка є показником достовірності результатів випробовуваних. Результати діагностики схильності до ризику у підлітків узагальнені та відображені на рис. 1.

Аналіз даних показує, що низька схильність до ризику спостерігається у 3,4% (2 підлітки) досліджуваних, середня схильність до ризику у 84,9% (51 підліток) та висока схильність до ризику становить 11,7% (7 підлітків) досліджуваних.

Проаналізувавши поведінку підлітків із низькою схильністю до ризику, можна відзначити, що такі підлітки не люблять ризикувати, дуже обережні. Не роблять не обдумані дії. Як правило, такі підлітки, перш ніж зробити необачний вчинок, все обміркують і зважать, і лише потім обирають шляхи

вирішення. Ці результати свідчать про те, що такі підлітки уважно ставляться до свого життя, намагаються не допускати помилок.

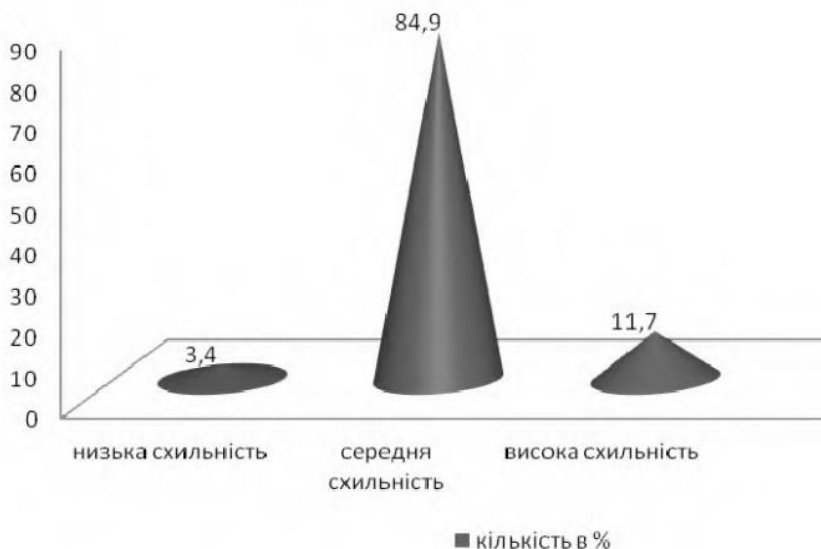

Рисунок 1. Результати діагностики за методикою «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова.

У підлітків із низькою схильністю до ризику у майбутньому, як правило, буде відсутня тенденція прояву високої схильності до ризику, оскільки такі підлітки вже на ранніх етапах свого життя уважно ставляться до себе, не допускаючи у своїй поведінці діяч та вчинках явищ, які можуть нести за собою негативні наслідки. Такі підлітки не ризикнуть стрибнути з парашутом, проїхати на великій швидкості із не пристебнутими ременями. Рідко коли можуть пропустити заняття без причини.

Підлітки із середньою схильністю до ризику підуть на ризик лише в тих ситуаціях, які потребують вчинення ризикованих дій, але при цьому відчують обережність, усвідомлюють результат подій. У майбутньому є ймовірність того, що схильність до ризику може набути високого показника, оскільки ризикнувши один раз (і якщо це не

нестиме негативних наслідків), можна ризикнути і вдруге, а тому підвищується ймовірність дедалі частіше ризикувати. Такі підлітки ризикнули б стрибнути з парашутом, взяти участь у екстремальних експедиціях. Можуть пропустити заняття без причини, але все ж таки усвідомлюють негативність даних наслідків.

Підлітки з високою схильністю до ризику ризикують майже завжди. Сама подія як правило їх менш цікавить, головне для них отримання задоволення від скоєних вчинків, нові почуття та емоції. Обережність у діях є, але дуже мінімальна. Такі підлітки не уважно ставляться до життя, жадоба нових вражень стоїть на першому місці. Це свідчить про те, що підлітки з високою схильністю до ризику могли б легко зіграти в азартні ігри, вільно проїхати у громадському транспорті, не заплативши за проїзд, під час подорожей відхилитися від відомих маршрутів, проявляють високі прагнення до нових вражень та відчуттів. Можуть з легкістю стрибнуть з парашутом, брати участь у будь-яких екстремальних ситуаціях без підстрахування. Люблять поганяти з високою швидкістю, і не має значення це автомобіль, або мотоцикл. Підлітки з високою схильністю до ризику, ризикнуть піти на заняття не підготовленими до уроку. Для таких підлітків, важливе значення займають нові відчуття та враження.

Отже, підлітки, з високою схильністю до ризику відрізняються від однолітків вищими показниками ризикованості. Підлітки, які мають високу схильність до корисного ризику мають більші можливості реалізації свого потенціалу, та постійності свого зростання і вдосконалення. Вони більше своїх однолітків відкриті новому досвіду, не бояться пробувати нові види діяльності, змінювати звичний спосіб поведінки. На наш погляд, завдяки схильності до ризику підліток виявляє сміливість у реалізації себе, робить більше «проб» у різних сферах свого життя, розширює межі застосування свого потенціалу, що дає йому відчуття особистісного зростання та задоволення.

Література

1. Санникова О. П., Быкова С. В., Санников А. И. *Риск и принятие решения: Учебно-методическое пособие*. Харьков : Аспект, 2007. 60 с
2. Хомуленко Т. Б., Абсаямова Л. М. *Мотиваційні,*

інтелектуальні та емоційні компоненти психології ризику: віковий аспект. Харків : ХНПУ, 2011. 157 с.

3. Бикова С. В. *Індивідуально-типологічні показники схильності до ризику: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Одеса, 2008. 204 с.*

4. Вдовиченко О. В. *Проявление особенностей риска в подростковом возрасте. Проблемы загальної та педагогічної психології: Збірн. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка. Київ, 2011. Т. XIII. Ч. 5. С. 34-39.*

5. Риктор Т. Л. *Риск: феномен, сутність, проблеми. Проблемы развития современного общественного прогресса: Матер. теоретич. семинара. Донецк: ДонНМУ, 2007. С. 16-17.*

6. Вдовиченко О.В. *Минимизация неоправданного риска. Наука і освіта. Спецвипуск. Проект проф. С.М. Симоненко «Теоретико-методологічні проблеми психологічного супроводу професійної діяльності». Одеса, 2009. № 5. С. 32-38.*

7. Вдовиченко О. В. *Проблема риска: Основные его свойства. Наука і освіта. Спецвипуск. Матеріали до конф. пам'яті проф. І. Г. Білявського. Одеса, 2004. №3. С. 24-25.*

8. Варій М. Й. *Загальна психологія: [Підручн. для студ. психол. і педагог. спец.] / 2-ге вид., виправ. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с*

9. Вдовиченко О. В. *Проблема риска в педагогическом взаимодействии. Наука і освіта. Спецвипуск. Міжн. наук.-практ. конф. «Теоретико-методологічні та прикладні проблеми педагогічної взаємодії». Одеса, 2008. № 3. С. 54-58.*

УДК: 159.9

ІНТЕЛЕКТ МЕНЕДЖЕРІВ ПРИВАТНИХ ТОРГІВЕЛЬНИХ КОМПАНІЙ

Черножук Ю. Г.

*кандидат психологічних наук, доцент
кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського*

Овчаренко О. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. У публікації представлено результати